

ת. נ. ביאליק לפי אגרותיו

בואו ונתחוק טובה למוציא, אגרות ת. נ. ביאליק (מבוססות ומסודרות בציר רוח הערות על ידי פ. לחובר, בהוצאת "דביר" ת"א), הפותחות לפנינו ישרים חדשים למבואי נפשו של המשורר נד הערץ. הסכתבים הפרטיים הם מאז ומעולם האספקלריה הכתירה ביותר להסתכל על ידם לתוך הדרי נפשו של הסופר, לרשות היתר שלן; שכן הם נכתבים בלי מרות הציבור, בלי אימת העינים המביטות אליו והאונים המאזינים על דבריו. אימה זו מבועה מכלי עת לבנים רבים וביהוד שליטה היא על הסופר ומכריחה אותו, בלי שיהוש כדבר, להעלים את עצמו, להודיע איזה מסך אשר יסתירהו במקצת מפני עיני הרואים — לא דוקא לשם התהדרות והיפוך מופים, יש גם מתוך ביישנות וצניעות, ויש גם מתוך הידרות סנובסימית ומכל מיני הרגשות והתרושנות הארות, ואין עוד אפילו שליטה שודעות לאדם; אדרבא, על הרוב אינן מודעות אבל בכל זאת הן פועלות עליו גם שלא מדעתו. גם במכתב הפרטי אין הסופר משתחרר לגמרי מדעון ההסתרה, הורדת מסך והתירוח אינסטינקטיבי, גם כשהוא כותב לידיו נפשו מקרוב לו ביותר. מ"ם גם עיניו ואוזניו של האחד משלכות אימה כלשהי לתובעות והירות כלשהי גם בפני הידיו הקרוב ביותר אין אדם רוצה להופיע בכל מערומיו אף על פי כן הוא מרגיש עצמו במקרה זה פחות ככול בנימוסים ופחות נתון לתפיסת ההתהדרות, להרשותו הביישנים או הסנובסימית ומתיר לעצמו להתחשף בפני ידיו קצת יותר, מכפי שהוא רגיל ומכפי שהוא צוח בפני דרים. לריבך אתה מוצא במכתביו הפרטיים של סופר את האדם שבו יותר משאתה מוצא במכתביו. מגיד לוי נוסף זה לא הצליח להשמר אפילו אחד העם, שכפי הנראה היה לו כשעת כתיבת מכתביו הרגש, שהם יתשרטטו לכסוף ויתרו לנהלת הרביבים; ביאליק אף לא עלה על דעתו מעולם להזחר במכתביו הפרטיים והוא מתהלך בהם חשוף צואר וגולגולת, כמו בהדרי כיתו.

ולא זו בלבד; אנו מוצאים באגרות ביאליק סו אפיני, שהיא סגולה לו יתר על מהגני שאר בני אדם. לא רק שאינו נזהר להעלים את מומי נפשו, אלא אף חסדו עצמו באגרותיו נשלחם ולהציג לפי עליהם בשום לשונו, כאלו לא היה לו בעצמו, כאילו דן לא את עצמו אלא את אויביו בנפש... בקורת עצמית זו, נלכמות מופרזה ואכזרית מאד, ונדאי והיא מעידה על רמה מוסרית גבוהה של האדם, על החיזוק את עצמו תמיד לפני ריין מצפוניו, על פשפש המידי במעשיו ובכתובותיו, ועל התאמצותו מתמיד לתי עליו את מומיו ולעמוד מקרבו את התכונות הרעות, שנולדו עמו או שנשתרשו בו בעקב החינוך הפגום, או בעקב נסיונות חיים שיש בהן כדי, לרכך במקצת את חומר האשמה, אך לא כדי הסרתה לכיכוב כתמיהה — מרות נאות ונעלות של אנשי מוסר אמתי. אנו רואים לפי

נינו כמו מלחמה מתמידה של האדם עם נפשו, לרסן את יצרתי הרעים, לעי קול ממנה את העשבים האמיים שעלו בה לטתרה מן הכיעורים שהזנתלו לה או שדבקו בה בעקב גורל חייה יאכן, פנימות רבות הצליח ביאליק לתקן בעצמו על ידי חינוך עצמי מתמיד, שהטיל על עצמו והמשיך בו בקפדנות כל ימיו.

באגרות מדהימה הוא מלמח את מומי נפשו במכתבו הראשון להבריו ככתב להם מילוליו. הוא תולה הכל בחינוך הרע שנתנו לו, בגורל היתמי המי באיטום עכבם של קרוביו אשר לא ידעו איך להתהלך עמו, "בעוד אדם הו רכה ופוריה, דשנה ורעננה, ועומדת הבן לקלוט הזרע, אשר יורעו על תלימה, להכות שורש ולהצמיח פרי ישוה לה", והם, התעללני, בה, "הרפיהו" בלי חשך, הלכינו פניו ברבים, השפילו רוחו קרבו וההדרוהו פלאים" עד שנעשה "עצב כותב ומסאם" אף בעיני עצמך; ומצד אחר, אכלתהו הפגעה כרשע, וכי חיותו בטוח בו רק, "עלולות כרשע ועלולות עליו" נבר בלבו הכעס, ו"שלה רפן מעל פניו, התפרץ מפניהם והזיקה לעי שות הרע בעיניהם, למרות עמאם..." כל זה לשם, ריבוד האשמה והמלת האחריות על אחרים; אך בגלוי לב אכזרי, שלא מצינו לו דונמא בוודיו של נער לפני הבריו, הוא קובע את "תבונתו הרעות" שמצא בעצמו, והן בטלה יכולת לשקול כל דבר במאזני השכל). שפלות רוח (כמו שהוא מפרשהו העדר רגש כבוד), ועוונות... והלחן הוא מונה עורר התרות, ההפככות, האהבה וצוה ואיכנות... "הייתי בעיני גדל דעה ושופט דמים, השכתי כי כבוד כות שבי ליי...", התעשקתי כל הימים עם כל איש, רבתי תמיד אף כל אדם, לא היה איש אשר לא התנגדתי לדעתה, מי ידון עם משכיל, הזקר, חסיד ומתנגד כאחד, ומי נצחתי... כשאני לעצמי, ידעתי שאינני מאומה... כל בכואי בין אנשים התנכרי ת" במעללי ואו היתה מבצעתי בעולה אהה מארבע, סגולותי, למשל... בבר אי בקהל חסידים או נסתלקת מפני כרוע רוח החסידות ותנח עלי רוח התהדרות, אי גם רוח ההשפלה החלה לפעמי, וקלות דעתי, רפיון כות המעצור אשר לה, השופתי להתנלות לפי, אהבתי המדומת להאמת הכובדת... כל אלה הורעילו להוותי ועיבדו החשק בלבבי וירי סיפו לי אימץ להדאות לכל, כי משכיל או מתנגד אני... החילוני להתפלל, להתווכח ולהתעסק, הוכחתי בראיות גמורות ובמופתים חותכים (8), כי תועים המה מדרך השכל, כי סכלים המה אין כל מה מהשכל לבותם... ויהי כאשר באתי כבוד בתורים משכילים, ותהל יראת שמים ורוח חסידות לפעמני, ודי כתי את כל לקערה על פיה... הוכחתי לפיכך, כי (ולא החסידות) כי הוא לא נשמר בקרבנו גם זכר הדת וכל אלה נכונה וכו' וכו', הכלל, הכל לפיכך, וכן חוזר הלילה. וראה זה מצאתי: בחיצור ניות הנני חסיד, ברוחי איש תהפוכות ובעל היות נלהב, ברמוני — משכיל מרומה, ובשכלי אין מאומה...

מה זו של בקורת עצמית וסגולת עצמי כפידוט מומיו ופגמיו, לא הרפתה ממנו כל ימיו. בראשית צעדי ההדרה ללבו ספקות גדולים בנוגע לכשרונו השירי, גם לאחר שהודו בו אחרים ואף נשאוהו למעלה ראש. לאחר שקרא בפעם הראשונה את שירי פרוג, הוא כותב לידידו: "הוי, הוי פרוידמן! מה טוב להיות פרוגאן ומה כבוד להיות פרוגאן! אבל שגיתו; מוח אנוסים (התרגשה שלן) הוא דאח את עצמו באנוסים את המוח שלי...), שנתפסה על כחה, איננה מוחה, ושירה הבאה למשורר בעמל ונגיעה (ביאליק, כנודע, עמל ונתנוע הרבה בעיצוב הרזונו), איננה שירה. המשורר האמתי אין לפניו יגיעה ומירה, הוא בודא עולמות ומתריבם באותיות קלילות, שאין בהם ממשות, ומששות וכולן הניון ליה"..." משורר שכזה הוא פרוג; ולעומד תו — מה לפונתי, מה שפלת, מה מך ערבלו כמעט ותקפני היואש... אל לפעוץ נפיים (הייתה הוא, ביאליק...) למריא במרום אהרי רב הנוח" (חינוך פרוג...)

ואנו רואים מה זו גם כשכבד נתפרסם בעולם ותפס את מקומו כשורה הראשון נה של הספרות, אלהים יודע — הוא כותב לרבינוצני (בשנת תרנ"ח) — אם תמשול לי ורועי לנצח את עצמי, או אצא ת"ו מנוצה ע"י עצמי. הנני קרוץ מהומר רע מאוד, ויהי יודדת למשה... להפסיד את הכל ולהשתנות לא תניחני עצלותי. ידא אני מאד מפני מצב חדש לא נודע לי יש בני אדם המשיגים לאט לאט את מטרותם בלי קולו קולות, ואני איני יכול בלא להמוג, לשבות את עצמי ולהמוג בלאחר יד, בהיפת הדעת, והכל טרור ומכובלה, ערב רב ונדא מאד... ולאחר שנה, שוב לרבינוצני: "אמנם אין כשרונותי משויבחים..." ובי מכתב אחר: "אני מכיר ברפיוני המבעי, קוצר סבלנותי, שאהתי ונועל נפשו לכל מצב חדש..." ועוד אחריו שנה לרבינוצני: "מה אעשה ואני ירא ורך לבב ויצי הרע של כפר תפיר הוא, בעוונותי הרבים, והם אני על השבר הטוב שאני משתבר בהם..." וכאלו למציא צידוה כל שהוא לרפיון נפשו הוא חש לו מפלט בחולשות של אחרים ומביא דאיה: "הרי גם אתה (ברומבר רבינוצני) חתית את העצת אחיאסף אשר לא סיפקה את תכיר עוהיך..."

על ה"יצר הרע של כפר" השולט בו, הוא מודה ומתוודה בכל מקרה שבא לידו. אך כשאנו בוחנים את המפרים במכתבים שבוואם הוא ענינו כספים אנו רואים שלא יצר הכפר כשהוא לעצמו שלט בו, אלא היצר של עשיית כפר, או עוד נכון יותר: היצר של אמנות עשיית הכפר והאמנות לשמור עליו ול- השתמש בו בתבונה שהוא מכניס רוד חיים. כל ימי היותו לו האמביוצית להרי אות כסוד הד תר, ומכל עלבון ידא את העלבון שמת יראתו כ"בטלון", כ"מלמד" שאינו יודע מה זה כפר ואיך עושים אותו. פעם אחת מילתי עמו בהצות אודיסה לפנות ערב והוסב הד- בור על עניני מסחר ובספים. פתאום עמד ותפסני בכתפי, בדרכ, ובמין הרי- זו תכרתי, כשבת צחוק עליה השתפכה

על פניו. אחת יודע, אהנו צריכים להראות להם, שמה שהם יודעים לעי שות, אנו מטיבים לרעה את הוה מהם, אבל מה שאנו יכולים לעשות, אף בו-כלתם לעשות לעולם — ז ואס"..."

"אנחנו" — כלומר: אנשי הספר והרוח, ה"בטלנים" בניבול; "הם" — לא היה מוכן בעצם כלפי מי זה נאמר, אם נגד סתם בורגנים אנשי המעשה, או כלפי אלה שאליהם היה הריבוד בתוך השיחה. לי נדמה משום-מה שאותו רגע עמד לפניו, "איה בעל הנוח" ושאר ההבריא של בעלי מחסני הקרשים העשירים בויטומידי שזכר בהם אותו רגע, ובכל יחידות הנפוחה ושלה להם מכאן אצרי בע העוהה... זה הרבה פעם בו העלי בון של התהרים האלה, החכמים בעי-ניהם משום שהם יודעים, "לעשות כסף" וצריך להראות להם שהכמתם מאפע, "מה שהם יודעים לעשות יוד-עים גם אנו, אך מה שאנו יודעים הם אינם יודעים..."

והנה הדבר הראשון שהטיל על עצמו בצאתו לשוק החיים הוה — לפני על יד מרונתיו, למעט בהוצאות ולקמץ כתי רבים עד קצה הנבול, למען יצטרף בודו איה הון שיוכל, להתמיד על דג-ליו, ולא יחא זקוק להסדו אחרים בלי רחמיים. "פרנסתי מצויה לי עתה ברוד-חה יתרה — הוא כותב לרבינוצני מסוסי נוביץ" — ומספיק לי עוד לחשוך לפק-רון ליום רע, ומאות אהדות יתרות לא תזקנה כלל וכלל". הוא מהלום איבוא, לתשאר בסנסוביץ עוד לתורה אחר — ו"השתכר עוד כסף..." כל שדבר זה עולה בידו התגשש נעשית יתרה טובה ודבריו יתרה בטוח, הוא יבוא לאודיסה לא בקבצן המצפה לטובת מאחרים; אדרבא הוא גם ישתתף בכספו בהוצאת ספרים, כי, כידוע לך (לרבינוצני), יש לי מעט כסף אשר אהתי לשלחו על פני המים, על מנת שאמצאנו ברוב הימים עם שבר מועט בצדו". ואף לאחר שצעה את הצעד "הנועז" לעזוב את פרנסתו הרווחה בסנסוביץ וללכת לאודיסה, מעום ההכבדים והמפורים שמשכו את לבו, עוד נולדו בלבו כמה פעמים תהודי חרטה על מעשהו זה, ושמה מוטב היה שישאיר עוד תורה ועוד תורה ולהוסיף על הונו עוד, כמה מאות יתרות שלא תזקנה כלל וכלל". במכתב להבריו בסנסוביץ הוא מתאר את מצב בית הספר באודיסה שאלי נקרא התרות בה, ושמצאהו בלתי מבוסס מן הצד החמור, והוא אומר להם: "לא טובה התמורה המסרית שעשיתי, בכל זאת אינני מתחרט עד יין (התרגשה שליו); מה שניגד העתוד אינו יודע", אך מיניה וביה הוא מעוררם ליסוד בית ספר כזה בסנסוביץ וזורע להם זיק צפיה, אולי עוד יבוא יום שאני בעצמי אבוא לסנסוביץ ליסוד חדר כזה על יסודות רחבים..."

ביתלים הוא הנה גם מהשבה אחרת: לנסות ידו במסחר ולקשר לשם כך את מוסנוביץ עם אודיסה. מוסנוביץ קרר בה למסרות הפהם והוא עומד לפתוח לו "עוד בשבוע זה חנות למסחר גחלים ועצים", אשר אמנם, "המוציא והמביא" בה והיה "אחד מקרוביו מעיני ויטור

מיד, וידען ועסקן במסכת זה". והוא מוכר קש מידו שימצא לו את הידיעות הדרושות, וגם ישתדל בעבורו שיוכל לקנות לפי שעה בסכום מועט באותם חתני אים הנהגים הניתנים לסיטונאה. אחרי ימים הוא כבר כותב לידו זה בטון יותר בטוח, ביודע דבר, שהמהירים שהוקצבו לו בסמנוביץ אינם טובים בשבילו, כי הוא יוכל להשיג באודסה עצמה באותם המחירים, או אף בהתאם מהם, ורק אם יודען לו סקה טוב וואיל נא להודיעהו. העסק (של הנחלים והעץ צים באודסה) מתנהל לפי שעה בעצלי-תיום. לפי שעה אינו מרויה בו כלום, אבל הוא מקווה שבהרף הבא יביא לו רבית טובה על הכסף שהניח בו. זכאן הוא מודיע לו, ש"מלכתחילה לא נכנס בעסק זה לשם פרנסה, כ"א לתי-און וגוש מסחר בעמא (ההרגשה שלי). אולם בעת, כיוון שבטלה משרתי כביה"ס, יתכן ש"יגדול את מסחר הפהם ויעשנו לעסקו הקבוע".

גם לאחר שנכנס בתורת שותף להוציא את "מוריה" הוא שוקד להוכיח את "עסקיותו", את הריצותו והכנתו בדרבו המסחר והתוליו, ואת ערמת סיומתיו הם של הסוחרים. במתו זה ב"סוחר רותו" הגדולה מביא אותו לידו מלח-צת בינים מצחיקה עם קפלן, בעל אחי-אפא והוא מספר במכתב לחבריו ביד רומנט, איך שסיכב אותו בכל מיני תחבולות ערמה נגד התחבולות הערמה שלו (של קפלן), כדי לנצחו בערמתו. עוד מעט והוא מתח על קפלן זה עיון העלמה ונזיבה — גניבה ממש, ועד כבד לקרעו כדו, "לנפץ את נלגלתו במסלול", אלא שאחרי זמן-מה הוברר שלא רובים ולא יע"ק קפלן רל התל בו, וכנראה צחוק עשה לו לגרות במשורר את יצירו ה"סוחרים". וביאליק בצדקה לבו ראה עצמו הייב להשיב לקפלן את כבודו בעיני חבריו ולהודות שטעיה חותה בידו כשהשגרתו במעשה בלתי הוגן, ובאמת "ישר הוא מכל צדוקי וארשה" — אף כי יש לשער שהיטב יתרה לו על המתחללות שהמר לו על השר כונה, ואף על פי כן הוא מתפאר לפני חבריו בגרולות המסתוריות שביצע לגבי אותואספ קודם, ולגבי המדפים פושר מקראסא אחר כך. ואת חבריו הוא מתי-רף ומגדף שהם "טלכדים"... "אתם

ממני אמנה כנוגע ל"בשרן הסותר" שבו, אבל היום הראויכם לדעת כי פושר אני, "סוחר שבסוחרים"... (מכתב ט"ב). ולהלן: "ברוך שהחיינו ומו עשה זאת? ביאליק שלי"א! משלנו אמרו מה שתאמרו, זין כל שהוא מצדו שקול כנדר לפני ברעיות המהירות שלכם. מי גמר על אחיאסף, מכה זו שלא נתראתם ממנה במשך שנתיים? — ביאליק! מי נדם לספרנו שימחק פיי-עה את הרפעתם? — ביאליק! אי, מלצרנו! באפונדתי אתקע אתכם! מי יתן את "מוריה" בידו ורק בידו הער שרתיתכם"... וכו' במכתב הוא שונה לחבריו "מלמדים" פרק בתלכות בוכי-הלמדות, בלאני, אקטיוו ופאסיוו, וכו' הלכות הנוגים ואישורים נוספות... כ"קן ורגיל", זנראים כמה הוא נהנה מ"מעשייתו" ה"עסקיותו" ה"סוחרית"... ולמכתב אחר (ק"ד) הוא מלמד את רבי-וצעו איך להסב בצדקה סוחר נידות כנאדיסה, כדי להוציא ממנו מקום יציר קחו של מין אותיות הדרוש להם.

הלל ה"יפוי" שבו (כביטויו השנון של ביאליק), וקצת גם בדבר "אחיאסף" ו"לוחותיו", (בדבר "הדרו", וה"יריד" הספרותי של וארשה בימים ההם בכלל, בכל הענינים האלה יש באגרות חומר רב ענין, הראויים לעיבוד מיוחד. ממתי פה ללכוד מתוך המכתבים את המקומות המעטים שיכולים להצטרף לבואה כל שהיא מהלך רוחו של ביאליק באותה התקופה ביתם לשאלות הלאומיות והצבוריות "הבוערות" של הזמן.

נמיתו של ביאליק לרעיון הלאומי העברי ולהבת ציון מסתמנת בהדרגה כבר מראשית צעיריו בחיים. בשמה זה לא סבל משום "משברים". לא נטה אף פעם אחרי התנועות המהפכניות הרוסיות, שכבר אז הדרו לרחוב היהודים ומשבו רבים מן הנוער היהודי בקסמיהן. הוא כנראה, אף לא בא במגע בלישהוא עמהן. ולא יפלא: עד זמן מאוחר של שחריתו אף לא ידע את הלשון הרוסית ולא קרא את ספרותה ולא הכיר את גרי-מי מהשבתה הציבורית, ותנודות ספקו תנה וחטויה בשאלות התברו והמורי-נה. בהיותו נער את נערי בית המדרש ב"זיטומיר, לא בא, כנראה, אף פעם בקהל הנוער של הגימנזיום והאבסטרנים ושדידי בית מדרש הרבנים, ש"זיטומיר המתה מהם אז. אין שום זכר לזה במכתביו. אין אף זכר לאותה הבורה המשכילים "המתבוללים" שפעלה בעת ההיא ב"זיטומיר — בני המשפחות פא-לישעה, ביגשטוק, ברוינשטיין — שהק-שישים שלהם עוד אהוו מעשי "המש-כילים" הראשונים ביריהם, לקרב אליהם את בני הנוער הנכחי החדדים והישרי-בות והזבשי בתי המדרש ולסייע בידם ב"התמשכלותם", והצעירים של המשפ-חות האלו הוו את תהא היסודי בעיר זו של "הנוער המתקדם", שטיפח את הער-כים ההשכלתיים של הספרות הרוסית והמתיק סודות על "התנועות" של העם הרוסי. לפלא הוא בעיני, שאינו מזכיר אפילו את זכני המשכילים שחלו אז ב"זיטומיר: קאלישער הישיש וה"צ-לר-נה, שבתיהם היוו בתי יעד לפרחי המש-כילים ואליהם היו מתגנבים בסודי סודות גם בחורים מספסלי בית מדרש; וכן את הספרות ליד בית הכנסת לנאגים, שהיה המרכז לכל דורשי "השכלה", וששם היו לפעמים גם הרצאות על נושאים הער-כלתיים. אני הכרתי את כל החנינים הא-לה, בבואי ל"זיטומיר בשנת תרנ"א, כבודה מבית אבות באחת העיירות של פלך "זיטומיר, שבא לברית הפלך לבקש "השכלה". מיד נלמתי לתוך החוגים האלה. את הצ"ל לא מצאתי עוד, כי נפטר בינתיים לעולמו; אבל אל עליה בית גבו של הישיש קאלישער הביאוני חברי החדשים מיד, וכן אל הספרות והמקראת, ששם שמעתי בפעם הראשונה בחיי "נאום" מעל הכמה, "בלשון אשכנזית צחה", מפיו הדר-סקו סודו רוב סקי המנוה, אף הוא יליד "זיטומיר שהורו אז מבתי תלמודו בתרנ"ו... היתכן שביאליק הנער לא מצא את דרכו לתוך החנינים האלה בעיר זו? שפא כל אז זה, משום שהי לא בעיר, אלא ב"פרבר"; וכן אפשר שמע את רגליו מן החוגים האלה מתוך ביישנותו, שלא ידע אז כלל לדבר בלשון הרוסית, אפילו באותו המבטא המזוהר, שהיה נהלת כולנו, בני בית המדרש, בראשית "השכלתנו"...

על כל פנים בדור, שלא עברו על ביאליק כלל אותו התנודות בין השכלה רוסית והשכלה עברית שעברו על הר-בים מבני הנוער העברי של זמנו, ולא "נוגע" אף פעם ברעות המהפכ-ניות הרוסיות של הזמן ההוא. הוא עשה את דרכו ישרות — מן התלמוד והפוסקים ומפרי יראים של החסידות, אל ההשכלה, ומשם אל הלאומיות והיבת ציון. התבררנו של ביאליק חלה בתקופת שקיעתה של "השכלה" האפיר-

היין בין סופרים לימים רבים; אך לא כן עם ביאליק. מפני שמרם נגמר הדיר בור הקשה בפיו, כבר שופעים יתר דבר זה הם וידידות והתפתחות נפשית על ידינו וקם סולחים לי, כמו שהוא סולח להם. "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה" האמתית, הנובעת מלבו של ביאליק אל ידידו בנפש. והם הלא יוד-עים בו ופאמנים לו, וגם אנו כולנו מאמינים לו כשהוא אומר: "אין בעל לב טוב ועין טובה כמוני בכל העיר" (מכתב ק"ה), או כשהוא מבטיח (לפלוזנר) "שכונתנו ומעשיו רצויים מיד מבדוריו ושלכו יפה תמיד מפו"ו. ומה אכזרית ערלתו על עצמו (באותו המכתב), שהוא "קשה ורך כאהר, מתוק ומר ביחד, שוטף ועזים בבת אחת, אור-הב ושונא בתדא מתתא, מוכה ומחייב תוך כדי דיבור אחר — הוא ביאליק מתחלתו ועד סופו"...

באגרות שנאספו לתוך הקיבוץ הראשון הזה, ושומנו הוא — תקופת ההעפלה והסערות של תנועת הציונות המדינית, רק מעטים הם הרשמים של התקופה וכו' קומו של המשורר בתה האגרות עוסקות בעיקר בעניני ספרות, קודם כל בעניני הספרותיים של המשורר בעצמו, מפוסטיו הנהירים ומחויבים בתחלה והכסוחים ואף נועמים באהרונה על שלבי הסולם הספרותי; ואחריו כן: עיני "מוריה" ועיני "השלוה" בחקופת עריכתו את

הכך אני ודורש טובתך באמת. עשה פסיעה זו בהירות גדולה, שלא תכ-של" (מכתב ק"ה). יש שהוא פתרים בלפי חבריו ב"מוריה", וגם בועט בהם לפעמים. "הנד אומר עלי — הוא כותב לדבניצקי באותו מכתב — מה שהתרת לעצמך. כשאתה רצית להוציא את משא נמירוב לא הששת שמא פסוד זה לקובץ, ועתה כשאני בעל הדבר — אתה חושש!". וכו' נמכור נמכרתי לך — הוא טוען ברובו — אני ומכנמי וסנדלי והלוקי התחתון, והכל על השכון הרווחה שיהיה איה לעתיד לבוא? והבענינים המשותפים של "מוריה" הוא נזיר, "אין לכם כל רשות לעשות תיקור-נים מבלי שמוע את דעתי מראש, ואני אוסר עליכם לעשות כזאת להבא" (מכתב ק"ו). -- "אין לי צורך בכס — הוא זורק כלפיהם בפעם אחרת — אפי-שר לי להתקיים בלעדיכם"... (ק"ז). ובענין של "מבניות" ספרותית הוא כר-ובעל לש. כן ציון באירוביה (מכתב ק"א): "אם נוטמן (ש. בן ציון) אומר פתום וכוב" מסתמא יודע הוא מה שהוא אומר. הוי, לבי יודע מדת-נפשו (ההרגשה כאן ילהין — שלי). אבל תנוה דעתך, הכיני, לא מפיר אוי-זי... נתנה אני הנאה נמורה כשאין "דבר" זה (השיר, "דבר") מוצא הן בעיר-ניך. בחיך, גוטמן! סימן טוב ויפה הוא לשידי כשאנינו כשר בעיניך"... דברים ב"וטים באלה היו מספיקים להעמיה

תצוה את כל הנלות ויחיה לקנות עולם" (מכתב ס"ה)
 "דע ששורש נשמתו — הנלות וכו'
 ידוע, אולי אין השכינה יורה עלי אלא
 מתוך עצבות, ובארזי שונה עלי אלא"
 (מכתב פ"ה)
 מכאן חשובה אלאה ששכנו, למה לא
 נתן להם ביאלוק "שידי תהיה" שיהי
 צהלה לקראת התקומה, ואפילו אחרי
 שכבר התערה כאורח בארץ ישראל הנב-
 ית כבית לאומי ראה אהנו רק "בקר-
 צד רגלו"...

אלא ש"קנות עולם" זו שיש ביאלוק
 אותה "בעיטה ביסודים" ו"קוצר הרוח"
 לטובל איהן יורה — היא היא שורה
 תהיה האמתית, השירה הנדולה שהשי-
 איר לנו ה. כ. ביאלוק למעשה.
 "הנני כן למפס אבל לא להחול"
 (מכתב ק"א) — זוהי הסיפס שאחז
 בה ביאלוק במוסד האישי, והיא —
 התורה אשר ליוסד אותנו גם במוסד
 הלאומי.

הערות לתעודות

כמה מן הערות מיוחדות מקום לה-
 עיר עליהן:
 בעמוד קמ"א: בית הבנק של ברזש
 באודיסה נקרא כחם, בית בנק של צ'רנו-
 אל ברזש" בלי ההוספה, ו"שחופני"
 לא היו לו שותפים בו.
 בעמוד קפ"ד: פדהצור לא היה קרן
 מפורסם, אלא כנד מפורסם ועמד
 בראש להקה של "כליזמר" בכרדיצ'ב,
 להתנוגת "השוכות" היו מזמנים אותו
 אה למשומות הרקודים בפובליה, כי הוא
 יכתתי נגינון היו אחזבים ותביעים על
 העם, ו"מי שלא שמע את פדהצור על
 בגדו לא טעם טעם נינון מופלם".
 בעמוד קל"ב: "שואם" אין פירושו
 "כפד-קד", אלא — לא יעלה לא יתקן —
 כלשונו האוקראינית הכפרית.
 בעמוד קל"ג: לא השאמר הוא
 משגיב, אלא ההערה עליו. הרובי אומר

בנוגע היה ביאלוק ובני חברתו

בולצ'ין נתונים בין עני המגנים
 האלה, והאיריאולוגיה של אותה האגד
 דה החשאית שהייתה כבדה זו בין
 כתלי הישיבה, ושיבאלוק היה הרהר
 היה בה היתה מעורבת שישי היסודות
 האלה, עם נטייתו לצי יצחק מאשר
 לעד אחד העם, אף כי ביאלוק עצמו,
 כנפשו, נטה כבר אז לעד השני יותר
 מאשר לעד הראשון. עם בואו לאודיסה,
 אחרי בולצ'ין, פנה ממחשבתו של
 ביאלוק שארית דתו של יעקב והוא
 עבר כולו אל האחדהעמית. לשוא
 ניסו עוד חבריו מלפנים, ביתר יצחק
 ניסבונים, להחזירו אל מסלולם; הוא
 עזבם כולו כשרם שרבר זה נתברר לו
 לעצמו. האחדהעמית תפסו כולו
 והוא נעשה "חסיד" נמרד "רבו" הדר-

דבקוהו באחד העם וכניעתו לפני
 מחשבתו ודרך הנינו של הרב הגדול,
 ניכרת בכל גליו דעת שלו כשאלות
 הזמן, והיא גם שהכריעה ביהסו אל
 הציונות המדינית מיסודו של הרצל.
 ענינה אותו מאד התנועה החדשה,
 ואף השתתף בה בפועל — בהפצת
 השקלים ומניית הבנק ואיסוף כספים
 לקרן הקיימת ומשלוח צירים לקונגרס
 סים, ככל האחדהעמיתים, וכאחדהעמ-
 עצמו, אך פה ושם אנו נפגשים ברישו-
 מים מאותו יחס הלכלג הקל, שהיה

בדברי תורה ודעת... השעה קרובה,
 הרגע דוחק" (שם).
 עם כל היותו איש החזון והמעשה
 הגדול, היה ביאלוק פחזון בהיש המציר
 את הריאליות, והוא אשר משך אותו
 אל הפעולה הציונית בפועל. הוא מת-
 ענין בכל הפעולות המעשיות; בהפצת
 השקל, במכירת המניות, בבחירת צירים
 לקונגרס (מכתביו לחבריו בסופרוביו),
 הוא שמח על המשך קיומה של האגודה
 הציונית בסוסנוביץ, שכנראה עמל גם
 הוא עם חבריו בהקמתה, ואינו מסרב
 לקבל מהם את הכבוד, להירשם על ידם
 בספר הזהב של הקרן הקיימת, יען כי
 סוף סוף הרי דבר טוב יעשה בשביל
 הקרן הלאומית" (מכתב ק"ו). אלא
 שמיד הוא נזכר בכסנו המרופת על
 הקרן והוא מזוהר את חבריו, הניעו

ומים שצריכים הוא... הקרן
 הלאומית שנכבדה בעל הציונים, לירי
 האוגנדיים" (שם). ובסוף המכתב הוא
 שב ויזכורם גם על צד אחד של הפול-
 מוס הגדול כמחנה הציונים של הימים
 ההם: "עמדה אחים, על המשמר ואף
 נא תסייעו בידי, המנינים התוצפים"...

ההאחדהעמיתים" לא רצה בתחילה
 להודות במנהיגותו של הרצל. אך
 הוא התלוש והוד להצננו ולהרבר
 תנו, יכול להיעשות מנהיג האומה?
 ורעיון זה, אם כי לא בשלילה כלפי
 הרצל, אך בחיוב כלפי אחד העם, אנו
 פוצאים במכתבו של ביאלוק אל יודי
 דו באודיסה (מכתב נ"ב): "מנהיג אחד
 וראש אחד יש עתה לחיבת ציון, אחד
 ואין שני — ואחד העם שמו, כי רק
 אדם שכמותו שיצא מתוכנו ומכנינו,
 שהוא כולו לנו ומשלנו, בכל המצות
 לנשותיו והתורמים, בכל עונו יוכלו
 המבטיח, ובכל לבבו החם, רק יהודי
 כמותו, שכלו יהודי, משרשו ועד נפשו,
 עם כל המאור שנפשו הברכה ועם
 כל האמת והענוה שכלבו — רק הוא
 ראוי לעמוד בראש איתה התנועה הקד-
 דושה של החיות עצמו והקדוה בשם
 קטן — הפתיעו".

ברוחו על אחד העם הוא כותב
 לרבינעקי (מכתב ס"ב): "יש רענים
 שאנו מסופק בכל אותם השירים ושאר
 דברים שאנו ואחרים כותבים, כדרכם
 ובתועלתם. שבידי מה זפי הם באים,
 לפנינו עומדת חובבת עם נראת
 (ההדגשה שלי)", ישנה והרוסה, אין
 ירמינה הרש לקונן את הקינה האהודי-
 תה, האינפמה"...

אין תועלת בכבי והתאוננות, הכבי-
 ינות היא היסמן היותר מובהק לקמנות
 הרוח והחסרון הכשרון נעתים הללו"
 (מכתב פ"ד). ושוב (מכתב ו"ו): "יש
 מינו לנו המקוננים והמסורדים בתיעולם
 של הדברים החולקים ונכבדים לעינונו
 בעולם המציאות, תחת הבכיה של חנם
 ודמעות סתם... ישירו לנו שירי ואשו
 וסילוק שכינה, בעיניה ביסוד-
 רים וקוצר רגל, שפלות וחי-
 בלבים, שרק דוד כדורנו מסוד-
 גל להרגו שם..." (ההדגשה שלי).
 "שוא הם שירי החחיה, שוא ושקלן
 עדיין לא נשפכה הדמעה הראונה, וא
 נחנו מחכים לאותו המסוגן הגדול שיש-
 פכנה, עדיין אין לנו ירימאה להודות
 העם, והיא צריכה לבוא, הדמעה הזאת,

הוא כותבו של אחד העם כפי "בשי-
 תיתו" של הרצל. כבר ציינו החיים
 שקלע ביאלוק חלק גם כפי "הציונים
 החדשים" כשירו המפורסם "לילות".
 גם באגדות אלה אנו מוצאים כמה
 וכמה ביטויים מפורז. לה למשל: "שביד
 נה בית המקדש ע"י הרצל וסיעתו
 אביו לרכן המאת שמנה" (מכתב נ"ו);
 וכן הוא משתמש במליצה ללוגית זו
 גם המש שנים אחרי כן במכתב לשלמה
 דובינסקי (מכתב פ"ט). כנראה, היתה
 זו בדתנות רוחות בימים ההם...

ברוחו על אחד העם הוא כותב
 לרבינעקי (מכתב ס"ב): "יש רענים
 שאנו מסופק בכל אותם השירים ושאר
 דברים שאנו ואחרים כותבים, כדרכם
 ובתועלתם. שבידי מה זפי הם באים,
 לפנינו עומדת חובבת עם נראת
 (ההדגשה שלי)", ישנה והרוסה, אין
 ירמינה הרש לקונן את הקינה האהודי-
 תה, האינפמה"...

בדברי תורה ודעת... השעה קרובה,
 הרגע דוחק" (שם).
 עם כל היותו איש החזון והמעשה
 הגדול, היה ביאלוק פחזון בהיש המציר
 את הריאליות, והוא אשר משך אותו
 אל הפעולה הציונית בפועל. הוא מת-
 ענין בכל הפעולות המעשיות; בהפצת
 השקל, במכירת המניות, בבחירת צירים
 לקונגרס (מכתביו לחבריו בסופרוביו),
 הוא שמח על המשך קיומה של האגודה
 הציונית בסוסנוביץ, שכנראה עמל גם
 הוא עם חבריו בהקמתה, ואינו מסרב
 לקבל מהם את הכבוד, להירשם על ידם
 בספר הזהב של הקרן הקיימת, יען כי
 סוף סוף הרי דבר טוב יעשה בשביל
 הקרן הלאומית" (מכתב ק"ו). אלא
 שמיד הוא נזכר בכסנו המרופת על
 הקרן והוא מזוהר את חבריו, הניעו